

чинним шляхом, змінюється переважно в напрямку поступової диференціації та криміналізації різних видів діянь, пов'язаних з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, посягає на незалежність фінансової системи від злочинної діяльності, з одного боку, та на справедливість розподілу фінансових ресурсів у господарській системі — з іншого. Дві зазначені складові розкривають собою поняття безпеки системи господарювання. Тому вважаємо, що родовим об'єктом легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є безпека системи господарювання, а видовим — суспільні відносини, що регулюють фінансову систему держави.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 209 КК України, є встановлений чинним законодавством порядок запобігання та протидії залученню в економіку доходів, одержаних в результаті злочинної діяльності, а також правові умови здійснення підприємницької та іншої господарської діяльності на засадах обігу коштів та майна, отриманих в результаті законної діяльності та рівних умов здійснення такої діяльності [2, 17].

Факультативним об'єктом аналізованого злочину є порядок здійснення цивільно-правових угод у частині особистого та іншого використання майна, не пов'язаного з господарською діяльністю, а також інтереси потерпілих (фізичних осіб) і цивільних позивачів (громадян, підприємств, установ, організацій).

Низький рівень практичного застосування ст. 209 КК України обумовлений неоднозначністю її конструкції, складністю встановлення обставин, зазначених у диспозиції ст. 209 КК України, зокрема доказування перед судом того, що легалізації (відмиванню) передували предикатний злочин і були відмиті саме доходи, одержані від його вчинення. Усунення зазначених недоліків вбачається у внесенні певних змін до чинної редакції ст. 209 КК України, зокрема:

- з метою узагальнення термінології та уникнення розбіжностей у розумінні цих термінів доцільно замінити в диспозиції ч.1 ст. 209 КК України поняття “кошти або інше майно” на поняття “майно”, що використовується в Цивільному кодексі;
- законодавець не визначив мінімального розміру предмета легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, виходячи з положень, закріплених у ч. 2 ст. 11

КК України, хоча такий підхід не сприяє та не гарантує однозначності тлумачення малозначущості діяння різними судами. Тому пропонується виключити неоднозначність тлумачення малозначущості діяння шляхом визначення в диспозиції ч. 1 ст. 209 КК України конкретного мінімального розміру злочинних доходів, за наявності якого наставала б кримінальна відповідальність, а саме: якщо предметом злочину були кошти або інше майно на суму, що перевищує десять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;

- доповнити редакцію ст. 209 КК вказівкою на те, що особа, яка здійснює легалізацію злочинних доходів, повинна знати або мати підстави припускати, що кошти або інше майно, з якими вона оперує, є доходами від злочинної діяльності;
- існує достатньо підстав щодо необхідності виключення з числа злочинів, що не визнаються предикатними легалізації злочинних доходів, тих, що передбачені ст. 207 і 212 КК України;
- з набуттям чинності (з 1 січня 2004 р.) нового Цивільного кодексу України, де поняття “угода” замінено поняттям “правочин”, необхідно внести відповідні зміни у диспозицію ст. 209 КК, а також виключити поняття “фінансова операція” як таке, що повністю охоплюється поняттям “правочин”;
- з огляду на необхідність забезпечення послідовного та системного підходу до запобігання легалізації злочинних доходів видається за доцільне передбачити відповідальність за використання доходів (майна), одержаних злочинним шляхом, у розділі “Злочини проти власності” КК України, зокрема в новій ст. 198¹ КК України;
- з метою вдосконалення правозастосування пропонується передбачити в диспозиції ч. 1 ст. 209 КК визначення мети дій, які становлять об'єктивну сторону цього злочину, а саме: надання коштів або іншому майну ознак правомірного походження (легально-го статусу);
- наведено аргументи щодо необхідності законодавчого вирішення питання про доцільність і умови звільнення від кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Запропоновано доповнити ст. 209 КК України окремою частиною такого змісту: “Звіль-

няється від кримінальної відповідальності особа, яка вчинила легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, якщо вона добровільно повідомила компетентні органи про вчинений нею злочин до порушення кримінальної справи, сприяла його розкриттю і добровільно видала доходи, одержані злочинним шляхом”;

- з урахуванням підвищеної суспільної небезпечності легалізації злочинних доходів порівняно з іншими злочинами та змін у визначенні розміру заподіяної шкоди (згідно з новими положеннями законодавства) пропонується зменшити встановлений п. 2 примітки до ст. 209 КК України великий розмір легалізації злочинних доходів з 6000 до 600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян та встановлений у п. 3 примітки особливо великий розмір — з 18000 до 1800 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян;
- через підвищену суспільну небезпечність легалізації злочинних доходів службовими особами необхідно доповнити ч. 3 ст. 209 КК України такою особливо кваліфікованою ознакою, як вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, службовою особою з використанням свого службового становища.

За сучасних умов формування Україною ефективного законодавства щодо боротьби з легалізацією злочинних доходів фактично відсутній досвід його кваліфікованого застосування, а тому впровадження кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання), вчинене через необережність, було б, на нашу думку, виявом соціально надмірної та необґрунтованої криміналізації.

Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, посідає специфічне місце серед інших типів злочинності, оскільки є складовою структури організованої та транснаціональної злочинності і має свої особливі закономірні риси існування і розвитку.

Особливістю легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, є той факт, що вона займає особливе місце серед інших злочинів, що вчиняються в кредитно-фінансовій системі; часто носить організований характер; має високий рівень латентності та негативні тенденції.

Можна визначити три типи злочинців, які займаються легалізацією злочинних доходів [1, 15–30]:

- а) злочинець з чітко вираженими антигромадськими поглядами й прагненнями — це переважно особи, які вчиняють як саму легалізацію, так і предикатний злочин;
- б) злочинець, який не має яскраво виражених антигромадських позицій, але все-таки не виключає можливості здійснення легалізації в ситуаціях, що мають типовий характер, зокрема, це суб'єкти підприємницької діяльності, які не відмовляються “заробити” на легалізації, необхідній переважно злочинцям першого типу;
- в) злочинець, у якого не сформоване попереднє ставлення до тих або інших можливих ситуацій, злочин скоює у виняткових випадках і відповідно до ситуації — такі особи переважно є співучасниками легалізації або заздалегідь необізнаними суб'єктами її вчинення, зокрема, це працівники банків, страхові агенти та ін.

Причини та умови легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, формуються на трьох рівнях: загальносоціальному, спеціальному та індивідуальному. На загальносоціальному рівні це соціально-економічні, політичні та морально-психологічні чинники. На спеціальному рівні найбільш важливими є незадовільний стан боротьби з економічною злочинністю, “тінізація” економіки, недоліки законодавчого регулювання (або нормативно-правові), організаційно-управлінські прорахунки; недоліки в організації запобіжних заходів правоохоронними органами. На індивідуальному рівні причини та умови загальносоціального та спеціального рівня трансформуються через корисливу мотивацію особистості, її матеріальні потреби, особистісні ознаки, безвідповідальне ставлення до оточення, ігнорування правових норм, а це, у свою чергу, зумовлює вчинення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, ми розуміємо як державну систему заходів, спрямовану на протидію цьому виду злочинності шляхом усунення та нейтралізації причин та умов, що їй сприяють (профілактика), а також через відвернення та припинення конкретних злочинів.

До елементів системи запобігання легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, належать правові норми, що встановлюють порядок функціонування та взаємодію суб'єктів, які протидіють легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, їх повноваження; мета функціонування сис-

теми запобігання легалізації злочинних доходів та досягнення певних цілей; об'єкти протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом; суб'єкти, які уповноважені протидіяти легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, в усіх організаційно-правових формах; діяльність таких суб'єктів; методи та заходи протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Органи внутрішніх справ розглядаються нами як один з найважливіших спеціальних суб'єктів запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. Саме вони здійснюють запобігання цим злочинам як на загально-соціальному, так і спеціально-кримінологічному рівнях. Аналізуючи загальносоціальний рівень, слід зазначити, що запобігання легалізації злочинних доходів на загальнодержавному рівні ОВС здійснюють шляхом підтримання правопорядку у країні як у цілому, так і в окремих сферах життєдіяльності, що, у свою чергу, сприяє значному зменшенню передумов легалізації злочинних доходів. Спеціальна діяльність органів внутрішніх справ щодо ефективного запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, має складатись із системи *загальних* та *індивідуальних* заходів спеціально-кримінологічної спрямованості.

Система загальних заходів спеціально-кримінологічного запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, спрямована на реалізацію певних взаємопов'язаних завдань:

- 1) оперативного-розшукова профілактика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 2) контроль за криміногенною ситуацією в економічному середовищі;
- 3) планування та проведення цільових і комплексних операцій, спрямованих на запобігання та припинення правопорушень у сфері економіки;
- 4) попередження, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 5) аналіз результативності проведеної роботи та усунення причин і умов цього виду злочинності;
- 6) формування у суспільстві негативного ставлення до легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Найважливішу роль у спеціально-кримінологічному запобіганні відіграють підрозділи по бо-

ротьбі з організованою злочинністю ОВС, які виявляють та викривають організовані злочинні групи та організації, особливо ті, що мають між-регіональні, міжнародні, а також корумповані зв'язки і займаються "відмиванням" доходів у вигляді промислу. Крім того, на ці підрозділи покладено обов'язки щодо організації та ведення боротьби зі зловживаннями у фінансово-кредитній сфері. Вони зобов'язані створювати спеціальні інформаційно-пошукові системи, які акумулюють дані щодо організованої злочинності, і використовувати їх з метою викриття організаторів та інших співучасників злочинних груп.

Не менш важливу роль у спеціально-кримінологічному запобіганні відіграють підрозділи Державної служби боротьби з економічною злочинністю, які попереджують, виявляють, припиняють та розкривають злочини у сфері економіки, в тому числі пов'язані з легалізацією коштів, одержаних злочинним шляхом. Тому на сучасному етапі серед основних завдань Державної служби боротьби з економічною злочинністю у сфері протидії відмиванню доходів злочинного походження є встановлення схем легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, насамперед у результаті зловживань в банківській, фінансово-кредитній, енергетичній сферах, при роздержавленні власності, при поверненні до бюджету викрадених коштів.

Підрозділи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків вживають оперативного-профілактичні заходи, спрямовані на відвернення, виявлення, припинення та розкриття діяльності "ділків" наркобізнесу та інших осіб, причетних до незаконного обігу наркотичних, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, тобто усувають умови, сприятливі легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Співробітники органів досудового слідства здійснюють розслідування кримінальних справ та забезпечують невідворотність покарання. Важливими формами допомоги підрозділам ДСБЕЗ та БОЗ у запобіганні досліджуваному виду злочинів з боку підрозділів досудового слідства є такі:

- проведення аналізу та узагальнення причин і умов легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом;
- узагальнення практики реагування на такі злочини, розроблення єдиної методики їх запобігання;
- вивчення практики реагування на подання слідчих щодо усунення причин і умов ле-

галізації злочинних доходів та інформування з цього приводу підрозділів ДСБЕЗ та БОЗ;

- надання підрозділам ДСБЕЗ та БОЗ інформації, отриманої в ході розслідування кримінальних справ, що має оперативно-профілактичне значення для запобігання легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Важливого значення набуває індивідуальне запобігання ОВС легалізації злочинних доходів, яке включає в себе діяльність з виявлення осіб, схильних до такої діяльності, їх вивчення, прогнозування ймовірності вчинення злочину, планування запобіжних заходів, безпосереднє проведення профілактичної роботи.

У проведенні індивідуально-профілактичної роботи ОВС рекомендується акцентувати увагу на певних кримінологічних ознаках поведінки злочинця, що займається легалізацією злочинних доходів, та інших особливостях потенційних правопорушників. Такі оперативно-значущі ознаки поведінки особи можуть виявлятися у непомірному рівні власних потреб, які перестають бути суспільно обумовленими; прагненні до задоволення особистих потреб за рахунок майна, одержаного від злочинної діяльності; ігноруванні норм законів.

Вкрай важливим є підвищення ефективності та розширення практичної взаємодії між підрозділами МВС, СБУ, Генеральною прокуратурою України, ДПА та іншими правоохоронними органами шляхом створення єдиної електронної інформаційної системи збору, накопичення, обробки, аналізу та узагальнення інформації, яка може становити оперативний інтерес для запобігання злочинів, у тому числі легалізації доходів злочинного походження.

Координуюча роль діяльності ОВС та інших суб'єктів покладається на прокуратуру і полягає в об'єднанні зусиль та активізації роботи правоохоронних органів у сфері боротьби з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, усуненні дублювання і паралелізму в їх діяльності, розробленні і здійсненні ними узгоджених заходів щодо своєчасного виявлення, розкриття, розслідування та припинення цих злочинів, усуненні причин і умов, які сприяють їх вчиненню.

На тлі надприбутків злочинної діяльності у сфері економіки надто скромними виглядають відокремлені і не завжди послідовні зусилля органів внутрішніх справ щодо розшуку й наклад-

дення арешту на кошти або інше майно, одержане злочинним шляхом. Тобто втрата єдиної правоохоронної системи на пострадянському просторі призвела до неготовності новоутворених держав до боротьби з міжнародною злочинністю, в тому числі з легалізацією (відмиванням) злочинних доходів. Ця обставина знижує ефективність протидії таким злочинам зусиллями однієї держави. Це, у свою чергу, викликало необхідність в укладенні главами держав співдружності відповідних конвенцій, прийнятті програм спільних заходів у боротьбі зі злочинністю. Однак сама по собі їх наявність ще не свідчить про існування ефективної системи заходів протидії злочинам.

Література

1. Алимов С. Б. Проблема взаимодействия "личность — ситуация" в свете задач криминологической классификации преступников // Теоретические проблемы учения о личности преступника. — М., 1979. — С. 15–30.
2. Андрушко П. П., Короткевич М. Є. Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: кримінально-правова характеристика. — К.: Юрисконсульт, 2005. — 292 с.
3. Антонян Ю. М., Еникеев М. И., Эминов В. Б. Психология преступника и расследование преступлений. — М.: Юрист, 1996. — 511 с.
4. Бандурка О. М. Деякі проблеми застосування норм Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом" // Вісн. Академії правових наук України (Харків). — 2003. — № 2–3 (33–34). — С. 669–677.
5. Берлін. Проблеми законодавчого забезпечення запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом // Законодавство України: Наук.-практ. коментарі. — 2003. — № 8. — С. 33.
6. Білецький В. Відмивання грошей і діри в законі // Юрид. вісн. України. — 1995. — № 13. — С. 3.
7. Бондарева М. В. Кримінально-правові аспекти відповідальності за легалізацію грошових коштів та іншого майна, одержаного незаконним шляхом: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2000. — 18 с.
8. Варналій З. Проблеми протидії легалізації доходів злочинного походження у контексті фінансової безпеки України // Фінанси України. — 2003. — № 7. — С. 34–43.
9. Джужа О. М., Моїсєєв Є. М., Василевич В. В. Криминологія. — К.: Атіка, 2001. — 368 с.
10. Директива ЄС (91/308/ЄЕС) "Про запобігання використанню фінансової системи для відмивання грошей" від 19 червня 1991 р. // Законодавчі і нормативні акти Національного банку України. — 1998. — № 7. — Ст. 56.
11. Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" від 30 червня 1993 р. № 3341-XII // ВВР України. — 1999. — № 34. — Ст. 274.

12. Звіт про результати боротьби зі злочинністю в Україні у 2005 році. — К.: МВС України, 2006. — 25 с.

13. Звіт Уряду України щодо розвитку національної системи боротьби з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, та фінансуванням тероризму, підготовлений до Пленарного засідання FATF, черв. 2004 р., м. Київ, Україна. — www.sdfm.gov.ua

14. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: Комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України законам Європейського Союзу в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом. — К.: Реферат, 2004. — 288 с.

15. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. — К.: Україна, 1996. — 129 с.

16. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — 4-те вид., переробл. та допов. — К.: Юрид. думка, 2007. — 1184 с.

17. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. — К.: Форум, 2003. — 938 с.

18. Наказ Державного департаменту фінансового моніторингу Міністерства фінансів України, Міністерства внутрішніх справ України "Про затвердження Порядку надання Держфінмоніторингом МВС України узагальнених матеріалів щодо фінансових операцій, які можуть бути пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів або фінансуванням тероризму, та отримання інформації про хід їх опрацювання" від 30 липня 2003 р. № 83/787 // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 32. — Ст. 1726.

19. Ніколаюк С. І., Никифорчук Д. Й., Семчук А. Г. та ін. Протидія злочинам, що пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом: Наук.-практ. посіб. — К.: КНТ, 2006. — 376 с.

20. FATF (Група розробки фінансових заходів боротьби з відмиванням грошей): Річний звіт 2000–2001 / Секретаріат FATF, OECD. — 2 rue. — Andre Pascal 75775. — Paris, Cedex, 16 (France), 2001. — С. 44.

Запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, ми розуміємо як державну систему заходів, спрямовану на протидію цьому виду злочинності шляхом усунення і нейтралізації причин та умов, що їй сприяють (профілактика), а також через відвернення та припинення конкретних злочинів.

Предупреждение легализации (отмывания) денег, полученных преступным путем, мы понимаем как государственную систему методов, направленных на противодействие этому виду преступности путем устранения и нейтрализации причин и обстоятельств, которые ей способствуют (профилактика), а также посредством предотвращения и раскрытия конкретных преступлений.

Warning of legalization (washings) of money, got a not legal way, we understand yak state system of methods of,napravlennykh on counteraction to this type of criminality by a removal and neutralization of reasons and circumstances which are preceded (prophylaxis) them,an also through prevention and opening of concrete crimes.

Надійшла 21 вересня 2009 р.